

**O'QITUVCHILARNING INTELLEKTUAL KOMPETENTLIGINI
INNOVATSION METODLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH**

Shahrisabz davlat pedagogika institute dotsenti

Maxmarizayev X.

E-mail: maxmarizayevxurshid@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim jarayonida qo'llaniladigan innovatsion metodlar – xususan interfaol usullar, axborot- kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyalari ko'rib chiqiladi. Ushbu metodlarning samaradorligi va amaliy qo'llanilishi misollar bilan yoritib berilgan. Yozuvda ilmiy uslubga rioya qilingan, dalillarga asoslangan xulosalar va tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: innovatsion metodlar; interfaol ta'lim usullari; axborotkommunikatsiya texnologiyalari; tanqidiy fikrlash.

Intellectual kompetentlik tushunchasi va uning tarkibiy qismlari Intellectual kompetentsiya – bu shaxsning muammoli vaziyatlarda bilim, tajriba va aqliy qobiliyatlarini samarali qo'llashidir. IQ-test natijasi emas, balki fikrlash va muammolarni hal etish qobiliyati kabi ko'nikmalar majmuasi sifatida ko'riladi. Tadqiqotchilar intellectual kompetentsiyani motivatsion, kognitiv va metakognitiv komponentlar majmuasi ekanini ta'kidlaydilar. Motivatsion komponent talabaning mazmunli faoliyatga bo'lgan ichki intilishlarini, o'z-o'zini rivojlantirishga tayyorgarligini anglatadi. Kognitiv komponent shaxsning o'z soha bo'yicha bilim va ko'nikmalarini, yangi ma'lumotlarni egallash qobiliyatini bildiradi. Metakognitiv komponent esa o'zini-o'zi kuzatish, o'rganish jarayonini boshqarish va tanqidiy tahlil qilish kabi yuksak darajadagi aqliy faoliyat usullarini o'z ichiga oladi.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilarni tayyorlash sifatini oshirish asosiy muammolardan biridir. Bugungi kunda pedagogik ta'lim jarayonida

innovatsion yondashuv, interfaol metodlar va zamonaviy texnologiyalardan keng foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchilarning aqliy, ijodiy va masalalarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan ta'lim metodlari e'tiborda. Maqolada "intellektual kompetentsiya" tushunchasi tahlil qilinib, uning tarkibiy qismlari aniqlanadi. Keyin o'qituvchi bo'lishni orzu qiluvchi talabalarda ushbu kompetentsiyani shakllantirish muhimligi muhokama qilinadi. Va nihoyat, interfaol usullar, AKT va tanqidiy fikrlash texnologiyalari kabi innovatsion ta'lim metodlari ko'rib chiqiladi, ularning samaradorligi misollar bilan tahlil qilinadi.

Masalan, A.Raven nazariyasi bo'yicha kompetentsiya – bu aniq predmet sohasida samarali harakat qilish uchun zarur bo'lgan qobiliyat va ko'nikmalardir. Kompetentsiya ikki asosiy turga bo'linadi: umumiy kompetentsiya (qobiliyatlar, motivatsiya, ko'nikmalar) va kasbiy kompetentsiya (maqsadli ijtimoiy faoliyat yuritish qobiliyati). Demak, intellektual kompetentsiya talabaning bilim, qobiliyat va motivatsiyasini o'zaro uyg'unlashtirib, murakkab muammolarni hal qilishga yo'naltiradi. Ilmiy manbalarda bu tushunchani "turli darajadagi murakkablikdagi muammolarni qo'yish va samarali hal qilish imkoniyatini ta'minlaydigan ichki sifat" deb ham ta'riflashadi. Yangi avlod o'qituvchilari doimo o'z bilim va ko'nikmalarini yangilab borishga, ijodiy va tanqidiy fikrlashga ega bo'lishlari kerak. Kasbga kirishda mustahkam intellektual bazaga ega bo'lgan mutaxassis o'z sinfini samarali boshqara oladi, o'qitish jarayonini boyitadi va murakkab pedagogik vazifalarni mustaqil hal etadi. Mutaxassislarni tayyorlashda oliy ta'lim muassasalari vazifalaridan biri – talabalarda yangi bilimlarni o'zlashtirish, intellektual salohiyatni rivojlantirish hamda ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatga integratsiya qilish imkonini yaratishdir.

Bundan tashqari, Jahon tajribasida ham pedagog kadrlar tayyorlashda innovatsion usullarning o'rni yuksak baholanadi. Masalan, UNESCO ekspertlari o'qituvchilarni AQShning zamonaviy texnologiyalariga yo'naltirish orqali tanqidiy va innovatsion fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga chaqiradi. Shu

bilan birga, zamonaviy dunyoda bilimlar tez yangilanib, murakkab muammolar yuzaga kelgani sababli, o'qituvchi ham abituriyent, talaba shaxsini butunlay yangi bilimlar bilan jihozlashi, ularni tahliliy fikrlash va masalalarni hal etishga o'rgatishi muhim. Ta'lim samaradorligini oshirish maqsadida qo'llanilayotgan innovatsion metodlar quyidagilardan iborat: Interfaol metodlar: Guruh muhokamalari, muloqot, rolli o'yinlar, loyihalar, muammoli vazifalar, "fikir almashish" (think-pair-share) kabi o'quvchilar faol ishtirokini ta'minlovchi usullarni o'z ichiga oladi. Ushbu metodlar talabalarning bilim olish jarayonida mustaqil fikrlashini rag'batlantiradi, ma'lumotni bir-biri bilan solishtirishga, masalalarni yechishning turli usullarini izlashga undaydi

Misol uchun, "muammoli o'qitish" usuli talabalarga nazariy bilimlarni ijodiy tarzda qo'llash, yangi yechimlar topish imkonini beradi. Interfaol metodlar zamonaviy ta'lim jarayonida talabalarni markazga qo'yadi va ularning katta qismi amaliy topshiriqlar orqali bilimni chuqur o'zlashtirishini ta'minlaydi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT): Elektron ta'lim platformalari, onlayn darslar, video-ma'ruzalar, interaktiv taxtalar, kompyuter simulyatsiyalari, masofaviy o'qitish tizimlari (LMS), mobil ilovalar kabi texnologiyalarni o'z ichiga oladi. AKT-lar o'qituvchilarga hamkorlikda masofadan dars o'tish, resurslarni boyitish va testlar orqali bilimni baholash imkonini beradi.

Masalan, elektron ta'limda talabalar darsga vaqtinchalik qiziquvchan kelmasa ham videoma'ruzalarni qayta ko'rib, bilimni mustahkamlashlari mumkin, bu esa o'qish samaradorligini oshiradi. Shuningdek, o'zbek maktablari va oliy o'quv yurtlarida taqdim etilayotgan onlayn platformalar va elektron kutubxonalar o'qituvchi va talabalarga zamonaviy ma'lumotlar resurslariga erkin kirish imkonini beradi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullari: Maqsad – o'quvchilarda ma'lumotni tahlil qilish, muammolarni yondoshuvchan hal etish, mustaqil xulosalar chiqarish qobiliyatlarini shakllantirish. Bunga tanqidiy savollar, bahs-munozaralar, vaziyatlar tahlili, nisbiy xulosalar, ilmiy- izlanish

topshiriqlari kabi pedagogik texnologiyalar kiradi. Masalan, M.Shamsiyeva tanqidiy fikrlash texnologiyalaridan foydalanish orqali talabalarni aniq qaror qabul qilish, ma'lumot bilan ishlash va voqealarni turli tomonlama tahlil qilish qobiliyatlariga erishishini ta'kidlaydi. Sokratik suhbat, ilmiy seminarlar, mavzu bo'yicha eslatma yozish kabi usullar talabalarga masalani chuqur tahlil etish va yangicha yechimlar topishni o'rgatadi.

Boshqa innovatsion yondashuvlar: Yuqoridagilarga qo'shimcha ravishda loyihaviy ta'lim, muammoga asoslangan o'qitish (PBL), o'yin elementlari (gamifikatsiya), kreativlik treninglari, reflektiv treninglar kabi usullardan foydalanish ham samarali bo'ladi. Bu metodlar o'quv jarayonini qiziqarli qiladi va o'quvchilarning qatnashuvini oshiradi.

Ushbu metodlarning samaradorligi va qo'llanilishi Ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, interfaol va innovatsion usullar o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirishda samarali natija beradi. Masalan, tajribalarda elektron o'qitish tizimlari yordamida o'qigan talabalar o'zlariga qiyin bo'lgan mavzularni qayta-qayta ko'rib chiqish imkoniga ega bo'lib, bu o'qish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, darslarda guruh muhokamalari va loyihalar orqali ishlash orqali talabalarda mustaqil fikrlash va ijodiy yondoshuv rivoj topadi.

Ta'lim jarayonida interfaol metodlar, zamonaviy AKT va tanqidiy fikrlash texnologiyalarini keng joriy etish orqali talabalarning intellektual salohiyatini oshirish mumkin. Amaliyotdan olingan ma'lumotlarga qaraganda, bu metodlar o'quvchilarni darsga faol qo'shadi, mustaqil izlanishga undaydi va darsga bo'lgan motivatsiyani kuchaytiradi. Shuning uchun oliy pedagogik ta'lim muassasalarida o'qituvchilar malakasini oshirish kurslarida innovatsion metodlar bilan tanishtirish, kurslarda AKT-dan foydalanish bo'yicha ko'nikmalarni rivojlantirish zarur. Bundan tashqari, ta'lim muassasalarida interfaol guruh ishlari, ijodiy seminarlar va loyihaviy faoliyatni muntazam tashkil etish tavsiya etiladi. Kelajakda pedagoglarni tayyorlash va ularni innovatsion metodlar bilan jihozlash

O'zbekistonda ta'lim sifatini yanada yaxshilashga xizmat qiladi. Shuningdek, ilg'or xorijiy tajribani o'rganib, O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan o'quv texnologiyalarini yaratish maqsadga muvofiqdir. Keng qamrovli izlanishlar asosida pedagogik ta'limda intellektual kompetentsiyani baholash mezonlari ishlab chiqilishi, ta'lim jarayonida doimiy ravishda monitoring o'tkazilishi va samaradorlik o'lchanishi zarur. Natijada, bo'lajak o'qituvchilar nafaqat o'z bilimlarini mustahkamlash, balki har doim yangiliklarni o'rganishga intiladigan va ijodiy fikrlaydigan mutaxassislariga aylanishlari mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kurbanov A.A., Kurbanova B., Qurbonov A. Composition of Students' Intellectual Competences // International Scientific Conference Scientific Advances and Innovative Approaches, Tokyo, 2023, pp. 33–34.
2. Qurbanov A.A. Talabalarda intellektual kompetentsiyalarning rivojlantirishining tarkibiy qismlari. International Conference on Developments in Education, Sciences and Humanities (Hamburg), 2022, pp. 27–28.
3. Shamsiddinova E. Ta'limda kreativ fikrlash va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish metodlari. Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences, 2023, Vol. 3(6).
4. Shamsiyeva M.S. Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda zamonaviy o'qitish texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati. Science and Education (TA'LIM-FAN 2), 2023, Vol. 4(4), pp. 34–42.
5. Umarova F.A., Tohirova X.E. Ta'lim tizimida zamonaviy axborot texnologiyalari resurslaridan foydalanish istiqbollari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, Toshkent, 2023, pp. 200–201.
6. Saydullayeva G. Innovatsion yondashuv asosida bo'lajak pedagoglarning intellektual kompetentligini rivojlantirish ahamiyati. Yangi O'zbekiston Pedagoglari Axborotnomasi, 2025, 3(1), pp. 57–58.
7. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers, Version 3. UNESCO, 2018

6. Nomozov, Xurshid. "OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING IJTIMOIIY FUNKSIYASI." *TAMADDUN NURI JURNALI* 1.64 (2025): 253-255.
7. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYAT IJTIMOIIYLASHUVIDA INSTITUTLARI O'RNI VA INTERNET-MAKONNING UNDAGI O'RNI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(2), 83-88.
8. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA'SIRIDA SODIR BO'LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOIIYLASHUV SHAKLLARI. *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR*, 1(2), 52-58.
9. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYATDA INTERNET-MAKON RESURLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(2), 113-118.
10. O'G'Li, Nomozov Xurshid Shavkat. "YUKSAK AXBOROT MADANIYATI-INTERNET-MAKON RESURLARIDAN RATSIONAL FOYDALANISH SHARTI." *Research Focus* 2.6 (2023): 105-110.
11. Nomozov, Xurshid (2022). THREATS TO INFORMATION SECURITY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS. *Gospodarka i Innowacje.*, 22, 229-231.
12. Nomozov Xurshid. "AXBOROT XURUJLARINING MANBALARI, ULARNING IJTIMOIIY MUHITDA AMALGA OSHISH USULLARI." *Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari* 41.1 (2025): 632-636.
13. Shavkat o'g'li, Nomozov Xurshid. "AXBOROTNING ZAMONAVIIY TARKIBI." *Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari* 41.1 (2025): 628-631.
14. Nomozov Xurshid. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIIY TARKIBI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR* 1.2 (2024): 48-51.

15. Nomozov Xurshid. "AXBOROT XURUJINING O 'SMIRLAR HAYOTIGA TA'SIRI." *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI* (2023): 1285-1287.
16. Nomozov, Xurshid. "OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING IJTIMOY FUNKSIYASI." *TAMADDUN NURI JURNALI* 1.64 (2025): 253-255.
17. Nomozov, Xurshid. "OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING IJTIMOY FUNKSIYASI." *TAMADDUN NURI JURNALI* 1.64 (2025): 253-255.